

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 4 Sayı/ISSUE 7 Yıl/YEAR: 2021

Alındı/RECEIVED: 18-09-2020 – Kabul/ACCEPTED: 13-10-2020

Tiryaki, Salih. (2020). Toplumsal Hareketler ve Medya. İstanbul: LİTERATÜRK academia, 192 s., ISBN:978-605-337-261-5.

Kerem TÜRK¹

Uluslararası İlişkiler son çeyrek asırda Ortadoğu ülkeleri, Türkiye ve Fransa'da çeşitli toplumsal hareketlere tanıklık etti. Bu hareketler her ne kadar ulusal sınırlar içerisinde doğsa da ulusal sınırların toplumsal hareketler tarafından nasıl aşıldığına ve gelenekselin aksine yeni hareketlerin lidersiz, örgütsüz ve geleneksel medyaya ihtiyaç duymaksızın nasıl ortaya çıkabildiğine örnek teşkil etti. Bu bağlamda toplumsal hareketlerde yaşanan dönüşüm uluslararası ilişkiler, iletişim, sosyoloji gibi pek çok disiplin ve bilim dalı açısından yeni tartışma konularını beraberinde getirdi. Yeni hareketler nasıl öncüllerinin aksine lidere veya siyasi parti-sendika gibi örgütlenme mekanizmalarına ihtiyaç duymadan ortaya çıkmakta; çoğunlukla devlet filtresi ve eşik bekçileri (*gatekeeper*) kontrolünde olan geleneksel medyanın etkisini azaltarak veya kırarak mesajlarını sosyal medya üzerinden oluşturabilmekte ve bu filtreden azade kitlelere ulaşabilmektedir. Selçuk Üniversitesi'nden Dr. Salih Tiryaki tarafından Türkçe yazına kazandırılan *Toplumsal Hareketler ve Medya* kitabı yenilerde yaşanan bu durumu irdeleyerek konuya dair literatüre katkı sunmaktadır.

Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde toplumsal hareketler literatürü taranarak çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilmekte, ikinci bölümde ise toplumsal hareketlerin medyada nasıl işlendiği ve medya-toplumsal hareketler ilişki düzeyinin nasıl olduğu tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde ise küreselleşme ve teknolojik gelişmeyle toplum sosyolojisi ve toplumsal hareketlerin nasıl

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, TOBB ETÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü, kturk@etu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8296-9098.

dönüşüğünü ele alan çalışma dördüncü bölümde vaka olarak seçilen Arap Baharı, Gezi Parkı ve Sarı Yelekliler toplumsal hareketlerini analiz etmektedir. Çalışmanın ilk üç bölümü esasında literatür taraması olarak karşımıza çıkarken yazar dördüncü bölümde vaka analizi yapmaktadır.

Giriş bölümünde yazar, toplumsal hareketlerin dönüşümünü insanlığın ilkel yaşam formundan tarım toplumuna geçişi ve sanayi toplumuna ulaşımından günümüz bilgi toplumuna evrilmesi sürecindeki sosyolojik dönüşümle ilişkilendirmektedir. Buna göre toplumda başat olan olguların değişimi toplumda örgütlenme ve taleplerin de değişimini tetiklemiştir. Bu değişim beraberinde sınıfsal farklılık ve talepleri getirerek toplumsal hareketlerin doğuşunu gerçekleştirmiştir. Nitekim sanayileşme ile toplumun sermaye sınıfı ve işçi sınıfı olarak ayrılmasına dikkat çeken yazar, bu ayrımın toplumsal hareketlere dair ilk teorik çalışmaların komünist nazariye tarafından şekillenmesine sebep olduğunu aktarmaktadır (s.12). Yazara göre bu nazariye toplumsal hareketleri sınıf temelli çerçevelenmekte, üretim ve dini başkaldırı öncelikli geleneksel toplumsal hareketleri teşkil etmektedir. Oysa eğitim, kültürel ve cinsel haklar, ekonomik talepler gibi daha geniş bir yelpazeyi teşkil eden yeniler ise Fransa'daki "68 Hareketi" ile siyasal ve sosyolojik sürecin bir parçası haline gelmeye başladılar. Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesi, Web 2.0 teknolojisinin yayılmasıyla bu yeniler aynı zamanda gelenekselin aksine devlet filtersini ve eşik bekçilerini aşarak sosyal medya üzerinden görüşlerini ifade etme, lidersiz bir şekilde örgütlenme imkânı bularak devlete dair politik süreçleri daha fazla etkileme kapasitesine eriştiler.

Toplumsal Hareketler başlığı taşıyan birinci bölümde yazar bir eylemi toplumsal hareket kılan etken ve tanımların neler olduğunu sorgulamaktadır. Bu bağlamda literatürdeki ortak tanıma yer veren yazar, toplumsal hareketleri haksızlık, eşitsizlik karşısında ortak fikir ve duyguyu paylaşan, meseleyi çözmek için seferber olarak sorun kaynağı aktör veya kurumlara karşı protestolar düzenleyen süreklilik kazanmış enformel toplumsal ağlar olarak ifade etmektedir (s. 25). Bu toplumsal ağların ilk izlerini 18. yüzyılda gözlemleyen yazar, bu yüzyılda toplumsal hareketlerin aşırılık, yoksunluk ve şiddet ile ilişkilendirildiğini, 19. Yüzyılda ise bu hareketlerin anomi ve sosyal düzensizliğin bir sonucu olarak etiketlendiğini aktarmaktadır.

Amerikalı sosyologların toplumsal hareketleri politik ve ideolojik olmayan biçimde, sosyal-psikolojik açıdan tarif etmelerinin günümüzün aksine bu hareketleri uzun süre politik alanın dışında ele alınmasına sebep olduğuna dikkat çekmektedir. Buna karşın toplumsal hareketlerin ilk kuramcıları olarak tarif edilen Marx ve Engels ile bu hareketler sınıf çatışması temelinde sosyal çelişkileri de kapsayarak politik düzleme yayılmaya başlamıştır. Bu yayılımla çeşitlenen toplumsal hareketler yazar tarafından ulusal hedeflerle, yerel taleplerle ve kültürel hak ve özgürlükler temelinde olmak üzere üç kategoride sınıflandırmaktadır. Ek olarak eski ve yeni toplumsal hareketleri ayrı başlıklar altında inceleyen yazar yenilerin, öncül hareketlerin daha dar iktisadi hedeflerinin aksine daha çok demokratikleşme dinamiği ve toplumun siyasala karşı sivil boyutlarının genişlemesiyle açıklamaktadır. Bu bağlamda yenilerde ideoloji daha az önemli; konular ekolojiden, insan haklarına, feminizmden kimlik tabanlı ve barışçıl hareketlere çeşitlenmekte; katılımcılar ise orta sınıf mensuplarından öğrencilere, ev hanımlarından emeklilere, yoksullardan göçmen ve azınlıklara kadar uzanmaktadır (s.46-49). Yazara göre yeniye yaşanan bu dönüşüm toplumsal hareketlerin irrasyoneliteden rasyonel ve bilinçli bir üretime evrilmesine ilişkindir (s.51).

Toplumsal Hareketler ve Medya İlişkisi başlıklı ikinci bölümde yazar, toplumsal hareketlerin medyada neden ve nasıl yer aldığını sorgulayarak toplumsal hareketlerin kitlelere ulaşma ve mesajlarını iletmede medya tarafından nasıl filtrelendiğini ve eşik bekçilerinin işlevlerini irdelemektedir. Bu bağlamda yazar, internet ve sosyal medyanın gelişimi öncesinde toplumsal hareketlerin kendi medyalarını oluşturamadıklarından, geleneksel medyanın pozitif veya negatif kamuoyu oluşturmalarına hapsoldüklerini aktarmaktadır (s.70). Oysa yazar medyanın demokratik rejimlerde kamuoyunun sesi, düzenleyicisi olarak siyasal iktidarın denetlenmesi işlevini üstlendiğini vurgulamaktadır.

Teknoloji, Küreselleşme, Dönüşen Toplum ve Toplumsal Hareketler başlıklı üçüncü bölümde ise yazar Facebook, Twitter gibi alternatif medyanın gelişimiyle toplumsal hareketlerin nasıl yeni bir alana kavuştuğunu ve bu yeni alanla aktivizmin nasıl dijitalleştiğini sorgulamaktadır. Küreselleşme ve teknolojik dönüşümle toplumsal hareketlerin de epistemolojik dönüşüme uğradığını vurgulayan yazar, alternatif medyanın toplumsal hareketlere özgür bir iletişim ve örgütlenme olanağı sunarak alternatif bir kamusal alan oluşturduğunu ifade etmektedir. Fikirlerin özgürce tartışılabildiği bu yeni kamusal alanda toplumsal hareketlerin sokaklardan çevrimiçi ağlara taşınarak devletin geleneksel medya üzerindeki hegemonyasını aştığına dikkat çekilmektedir. Zaman ve mekân sınırlarının ortadan kaldırarak özgür tartışma ortamı sunan bu alanın aynı zamanda eş zamanlı bilgi paylaşımı imkânı verdiği, kitleler tarafından kolay erişilebilir olmasıyla sosyal medya çerçevesinde patlak veren yeni toplumsal hareketlerin tetikleyicisi haline geldiği vurgulanmaktadır. Nitekim yazar Arap Baharı, Gezi Parkı ve Sarı Yelekliler hareketlerinin bu yönüne dikkatleri çekmektedir.

Toplumsal Hareketler Ekseninde İnternet ve Sosyal Medyanın Kullanımı ve Toplumsal Hareketlerden Örnekler başlıklı dördüncü bölümde ise yazar Arap Baharı, Gezi Parkı ve Sarı Yelekliler vakaları üzerinden internet ve sosyal medyanın toplumsal hareketler üzerindeki etkilerini analiz ediyor. Yazar birbirinden farklı dinamik ve coğrafyalarda ortaya çıkan bu hareketleri üç nedenden ötürü vaka olarak seçtiğini ifade etmektedir: İlk olarak bu hareketler geleneksel medya kanallarını aşarak sosyal medya üzerinden milyonlara ulaşip mesajlarını yaymış ve kitlelerini oluşturmuştur. İkincil olarak hareketler ekonomik ve çevresel taleplerden insan haklarına uzanan konu çeşitliliği ile yeni toplumsal hareketleri teşkil etmektedir. Son olarak bu hareketler sosyal medya üzerinden lidersiz bir örgütlenme örneği teşkil etmektedir. Örneğin Arap Baharı hareketinde Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin ülkesindeki yolsuzluk ve hukuksuzluğa tepki olarak kendisini yaktığı görüntülerin sosyal medya üzerinden yayılmasıyla protesto fitilinin ateşlendiğine dikkat çeken yazar, sosyal medya aracılığıyla yayılan bu görüntülerin yeni toplumsal hareketlerin nasıl sınırları aşarak Ortadoğu'daki diğer hareketleri alevlendirdiğine dikkatleri çekmektedir. Yazar ayrıca Gezi Parkı hareketinin sadece 11 günlük sürecinde 143 milyon 795 bin 432 tweet atıldığı (s.156), Sarı Yelekliler Hareketinde ise *Twitter*, *Facebook*, *YouTube* vb. sosyal ağlarda 1 milyon 53 bin 427 yazara ait 11 milyon 510 bin 953 yazı içeriğinin üretildiğini belirtmektedir.

Sonuç kısmında yazar sosyal medyanın gelişimiyle toplumsal hareketlerin lidersiz olarak örgütlenip mesajlarını yayma ve kitlelerini oluşturma imkânı bulduğunu yinelemekte ve tarih boyunca dezavantajlı olarak seslerini duyurmaya çalışan grupların küresel ölçekte hareket edebilme yetisine kavuştuğunu ifade etmektedir.

Nihai olarak demokratik süreçlerin önemli bir unsuru olan toplumsal hareketler ve medya konusunu ele alan çalışmanın eleştirel yönünü sık sık yapılan yinelemelerle karşımıza çıkan tekrarlar oluşturmaktadır. Ayrıca üç bölümlük kapsamlı literatür taramasına rağmen yazar vakalara dengeli bir şekilde yer verip karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirmemektedir. Konunun uzmanları tarafından giriş niteliğinde sayılabilecek bu çalışma toplumsal hareketler ve medya literatürüne ilgi duyan genel okuyucu kitlesi için faydalı bir başlangıç olacaktır.